

AHLAKİ TEMELLER HİKÂYESLERİ

Uzm. Psikolog Onurcan Yılmaz¹

GİRİŞ

Yukarıdaki Ahlaki Temeller Ölçeği bölümünde de bahsedildiği gibi, sözü geçen ölçeğin bağlamdan kopuk olması dolayısıyla geliştirilmiştir. Orijinal ölçeğe katkı olarak Clifford, Iyengar, Cabeza ve Sinnott-Armstrong (2015), Iyer ve arkadaşlarının (2012) Ahlaki Temeller Ölçeği ortaya atıldıktan sonra ileri sürülen altıncı boyutu da ekleyerek hikâyeleri oluşturmuşlardır. Bu boyut da Amerika'daki özgürlükçülerin (*libertarians*) ahlaki temelini oluşturan Özgürlük boyutudur.

Bu çalışmada ilk olarak kendilerinin oluşturdukları senaryoların gerçekten Ahlaki Temellerdeki sınıflamaya karşılık gelip gelmediğini anlamak amacıyla bir grup katılımcıya (üç ayrı örneklem) bunları değerlendirmeleri istenmiş ve yüksek düzeyde bir uyum olduğu görülmüştür. Daha sonra başka bir örneklemde, 510 kişiye 130 ayrı kısa hikâye okutulmuş ve Açıklayıcı Faktör Analizi yapılarak dokuz faktör olduğu görülmüştür. Daha sonra promax döndürme işlemi sonucunda sekiz faktörlü çözüm meydana gelmiştir. Bu faktörler Zarar-duygusal, Zarar-insana fiziksel zarar, Zarar-hayvana fiziksel zarar, Adalet, Özgürlük, Otorite, Sadakat ve Kutsallıktır. Ortaya çıkan sekiz faktörlü modelin uyum ölçütlerini incelemek adına Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmış ve verilerin istenilen düzeyde uyum gösterdiği görülmüştür ($\chi^2(6,526) = 12,616.71$; RMSEA = .047). Güvenilirlik değerleri de orijinal ölçeğe göre oldukça iyi seviyededir.

Ahlaki yargıların çoğu zaman bağlama gömük olması, bu tür bir ölçeğin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Graham, Haidt ve Nosek'in (2009) orijinal ölçeğindeki uyum değerlerinin neden düşük çıktığı ise bağlamdan kopuk olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca orijinal Ahlaki Temeller Ölçeği'nde olmayan Özgürlük (*Liberty*) boyutuyla ilgili hikâyelerin de olması ölçeğin olumlu özelliklerinden bir diğeridir. Son olarak zarar senaryolarında fiziksel zarar ve duygusal zarar boyutlarını ayırmaları ölçümü daha sofistike hale getirmesi açısından olumlu bir özellik olarak görülebilir.

Clifford ve arkadaşların (2015) standardize ettiği ölçek her ne kadar kuramın ölçülmesine yüksek düzeyde bir katkı sağlamış olsa da standart bir ölçek oluşturmak yerine 120 tane kısa hikâye oluşturulmuş ve kullanacak olanların bu hikâyelerden seçim yapması istenmiştir. Bunun yerine en iyi uyum gösteren

¹ Doğu Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Psikoloji Doktora Programı Öğrencisi

hikâyelerin seçilip sadece onlar üzerinde bir Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılması ve bu bağlamda da en iyi uyum gösteren hikâyelerin yeni bir ölçek gibi önerilmesi başka araştırmacılar tarafından daha sık kullanılabilmesi açısından daha verimli olurdu. Çünkü tek bir araştırmada 90-100 tane kısa hikâyenin kullanılması pratik açıdan pek mümkün gözükmemektedir. Bu ölçeği standardize edecek ve kendi araştırmalarında kullanacak araştırmacıların bu seçimi yapıp standart bir ölçek formu oluşturmaları önerilmektedir.

TÜRKİYE'DE KULLANILDIĞI ÇALIŞMALAR

Ölçeğin standart bir Türkçe formu olmamasına rağmen, Yılmaz ve Bahçekapılı (yayımlanmamış ham veri) ölçekten Türkiye kültürüne en iyi uyum gösterdiğini düşündükleri altışar maddeyi seçerek bir ölçek oluşturma yoluna gitmişlerdir (Örnek maddeler için bkz: “Bir kadına kot pantolonunun içinde ne kadar şişman gözüktüğünü yüksek sesle söyleyen başka bir kadın görüyorsunuz. Kadının bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?”; “Nişanlısına politik görüşünü değiştirmesini söyleyen bir adam görüyorsunuz. Adamın bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?”). Yapısal geçerliliği ölçek herhangi bir analiz olmamasına rağmen, pilot bir çalışmada ($n = 280$) ölçeğin güvenilirliklerinin Ahlaki Temeller Ölçeği'ne göre oldukça iyi seviyede olduğu görülmüştür (.70'le .81 arasında değişmektedir). Ayrıca ölçeğin Ahlaki Temeller Ölçeği'yle oldukça yüksek korelasyonlara sahip oldukları bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Clifford, S., Iyengar, V., Cabeza, R., & Sinnott-Armstrong, W. (2015). Moral foundations vignettes: A standardized stimulus database of scenarios based on moral foundations theory. *Behavior Research Methods*, 47(4), 1178-1198.
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 1029-1046.
- Iyer, R., Koleva, S., Graham, J., Ditto, P., & Haidt, J. (2012). Understanding libertarian morality: The psychological dispositions of self-identified libertarians. *PLOS ONE*, 7(8), e42366.

ÖRNEK MADDELER

Lütfen aşağıda bahsi geçen davranışların size göre ahlaki olarak yanlış olup olmadıklarını belirtiniz.

0-----1-----2-----3-----4-----5

Hiçbir şekilde yanlış değildir

Kesinlikle yanlıştır

1. Oğluna bütün arkadaşlarını kendisinin seçeceğini söyleyen bir anne görüyorsunuz. Annenin bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5
2. Bir Türk büyükelçinin başka bir ülkede Türkiye’de yaşayan herkesin ne kadar aptal olduklarıyla ilgili şakalar yaptığını görüyorsunuz. Büyükelçinin bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5
3. Öğle arasında profesörün arkasından “salak” olduğunu söyleyen bir öğrenci görüyorsunuz. Öğrencinin bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5
4. Arkadaşı gittiği yerde çalışan bir eleman olduğu için sıranın en önüne geçen bir adam görüyorsunuz. Adamın bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5
5. Yeni ölmüş kocasıyla cinsel ilişkiye giren bir kadın görüyorsunuz. Kadının bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5
6. Babasının kızına verdiği sokağa çıkma yasağını babasının arabasını alıp kaçarak dikkate almayan bir kız görüyorsunuz. Kızın bu davranışı ahlaken ne kadar yanlıştır?	0	1	2	3	4	5